

veya hadis yazması okunan metni anlamasına engel olmuyorsa bunda bir sakıncası bulunmadığı şeklinde iki görüş vardır. Kıraat metodu ile alınan hadisin nakledilebilmesi için şeyhin dinlediklerini inkâr etmemesinin yeterli olup olmadığı, ayrıca sözlü onayının gerekip gerekmediği hususu da ihtilâfıdır. Dinleyenlerin bazı kısımları işitmemiş olmalarını düşünerek şeyhin tamamını rivayet için ayrıca izin verdiğini belirtmesinin uygun olacağı kabul edilmiştir.

Hadis alma metotlarının hadisin aslına uygun olarak naklide aynı değerde olmaması ve rivayetlerin değerlendirilmesinde önemli ölçü kabul edilmesi, hadisin hangi metotla alındığına delâlet etmek üzere rivayet lafızlarının kullanılmasını gerekli kılmışsa da muhaddisler arasında her bir metoda delâlet etmek üzere kullanılacak lafızlarda birlik sağlanamamış olup bu durum kıraat yoluyla alınan hadislerin rivayeti esnasında kullanılacak lafızlar için de geçerlidir. "Kara'tü alâ fülân" (bu hadisleri falana okudum); "kare'nâ alâ fülân" (bu hadisleri falana okuduk); "kurie alâ fülân ve ene esmau" (bu hadisleri falana okunurken işittim); "araztü" (bu hadisleri şeyhe arzettim); "haddesenî" (bu hadisleri bana haber verdi); "haddesenâ" (bu hadisleri bize haber verdi); "ahberenî" (bu hadisleri bana haber verdi), "ahberenâ" (bu hadisleri bize haber verdi) sîgaları kıraat metoduna delâlet etmek üzere kullanılan rivayet lafızları ise de Hammâd b. Zeyd, Abdullah b. Mübârek, Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Sâlih et-Taberî, "haddesenî" ve "haddesenâ" lafızlarının kıraat metoduna delâlet etmek üzere kullanılmasını uygun bulmamıştır. Bazı âlimler de "ahberenî" ve "ahberenâ" sîgalarının hem semâ hem kıraat metotları için kullanılabileceği görüşündedir (ayrıca bk. İHBÂR). Tahâvî bu görüşü benimseyen âlimlerin listesini bir cüzde toplamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râmhürmüzî, *el-Muḥaddisü'l-fâsil* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1404/1984, s. 420-434; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-ḥadis* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Haydarâbâd 1935, s. 256-261; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, Haydarâbâd 1357, s. 259-311; a.mlf., *el-Câmi' li-ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tâhân), Riyad 1403/1983, s. 281-285; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-ḥadis*, s. 137-150; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Kahire 1379/1959, s. 242-255; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar*, Beyrut, ts., s. 201-204; Talat Koçyiğit, *Hadis İstihlâhları*, Ankara 1980, s. 38-45; Ahmet Yücel, *Hadis İstihlâhlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1996, s. 36-37, 59, 61-66, 80, 83-87.

SALAHATTİN POLAT

KİRÂAT-i SEB'Â

(bk. KIRAAT).

KIRAAT ve SEMÂ KAYDI

Bir âlimden icâzet yoluyla alınan rivayet etme hakkını belgeleyen kayıtlar.

Sözlükte "okuma" ve "dinleme" anlamına gelen kırâat ve semâ kelimeleri terim olarak "hadislerin titizlikle toplanıp doğru bir şekilde aktarılmasını sağlama amacıyla başlatılan çalışmalar sırasında bir râvinin bir hadisi okuması ve hadis âliminin onu dinlemesi" anlamında kullanılır (bk. KIRAAT; SEMÂ).

Halife Ömer b. Abdülazîz'in emriyle Hicaz, Yemen, Şam, Irak, Mısır, Rey ve Horasan'da hadis metinlerinin yazıya geçirilerek derlenmesi ve bu yolla intikali sırasında hadis ilmi ve usulü bünyesinde yazılı hadis metinlerinin okunması (kıraat) ve dinlenilmesi (semâ) esasına dayanan bir öğrenim ve öğretim metodu ge-

lişti. Bu metot, daha sonra hadis dışında diğer ilim dallarında kaleme alınan eserlerin intikali ve öğretiminde de uygulandı ve bir gelenek halini aldı. Buna göre öğrenci, önceden istinsah etmiş olduğu bir eseri müellifinin veya onun icâzet vererek yetkili kıldığı bir hocanın (şeyh) önünde muhtelif zamanlarda baştan sona okur, hoca dinlediği kısımlarda hatalar varsa düzeltir, yoksa sükût ederek doğru okunduğunu onaylar, gereken yerlerde açıklama yapar ve eserin sonunda öğrencinin nüshasına kendi el yazısıyla, fakat genelde metindeki farklı karakterdeki bir hatla kıraat kaydı denilen şu mahiyette bir ibareyi yazardı. "Fülân b. fülân eserin tamamını -veya bir kısmını- bana okudu, ben de fülân b. fülân bunu tashih ettim ve kendisine rivayet hakkını verdim" (Süyûtî, s. 242-265). Bu mahiyetteki kıraat kaydı o öğrenci için bir diploma anlamına gelir (Çetin, sy. 30 [1991], s. 63-64; ayrıca bk. İCÂZET). Eserin hoca önünde okunmuşu sırasında hazır bulunup yapılan işlemi takip eden kişilerin ellerinde bulunan nüshalara da hoca aynı şekilde onların da aynı eseri dinlediklerini ifade eden bir kayıt koyar ki buna semâ kaydı denir. Bu ka-

Temmâm er-Râzî'nin Fevâ'id'inde semâ kayıtları

yıt da ikinci derecede bir diploma yerine geçer (a.g.e., s. 63-64). Her iki kayıttaki okumanın bitiş tarihi ve yeri belirtilir, ayrıca eserin intikali sırasında sonraki bütün kıraat ve semâ meclislerinde hazır bulunanların isimleri mevcut rivayet zincirine ilâve edilirdi (çeşitli semâ kaydı örnekleri için bk. Ahmed M. Nur Seyf, s. 43-45, 55-64, 72-77). Hadis öğrenimi ve öğretiminde rivayet sözlü olsun yazılı olsun semâ esas olduğundan hadis âlimleri kıraatle semâ arasında fark gözetmezler (Râmhürmüzî, s. 420). Ancak semâ işleminin cereyan ettiği mecliste, hoca ve öğrenci konumundakilerin isimlerinin ve verilen rivayet hakkının belgelenmesi için semâ kaydı da aynı derecede esas addedilmekteydi. Bir eserin doğruluk derecesini semâ kayıtlarında güvenilir âlimlerin isimlerinin bulunmasından anlamak mümkündür. Bu âlimlerin hangi eserleri hangi âlimlerden okuduğunu açıklayan fehrese kitapları da bu kayıtlardan istifade edilerek hazırlanmıştır.

Semâ meclislerine genelde **semâât** denir. Bu meclislerde hazır bulunan ve rivayet hakkı verilenlerin isimleri nesiller (tabakalar) gözetilerek kaydedildiği için de “tabak, tıbâk, tıbâku’s-semâ” tabirleri kullanılmıştır. Bu kayıtları yazmak üzere kimliği belli, yazısı güzel ve okunaklı, ifadesi düzgün ve sağlam, kayda girecek kişilerin sened zincirinde hiçbirini kasten veya sehven ihmal etmeksizin yazabilecek, âdil, titiz ve dikkatli biri görevlendirilir. Bu görevliye “kâtibü’t-tıbâk veya kâtibü’t-tesmî” (yahut el-ismâ’) denir. Bu son ibarede kullanılan **tesmî** ve **ismâ**’ kelimeleri “dinletme” anlamında olup semâ ile aynı mânada kullanılır. Çünkü eğer rivayet hakkını almak üzere metni okuyan (kâriü’l-asl) öğrenci ise bu durumda dinleten (müsemmi’ veya müsmi’), hoca dinleyendir (müsemma’ veya müsmâ’). Eğer hoca eseri okuyor ya da takrir ediyorsa kendisi müsmi’ veya müsemmi’ konumundadır (Ahmed M. Nürseyf, s. 17-22; krş. Vajda, s. 1-61).

Kıraat ve semâ kayıtlarının yeri genellikle kitabın sonudur. Bununla birlikte kitabın ilk sayfasına, kitabın isminin yazıldığı satırın üstüne veya hocanın ismi hizasına, ayrıca kitabın zahrına da yazıldığı görülür (Ahmed M. Nürseyf, s. 19). Bu kayıtlardaki yer ve tarih o kayıdın sona erdiğini gösteren bir işarettir. Semâ kayıtlarında aynı maksat ve anlamı taşıyan, fakat daha çok metnin kontrolden geçtiğini ifade eden bir başka kayıt da “belâğ kay-

dı”dır. Bunu ifade etmek için sadece “belaga” (yazılan kısım tekrar okunup gözden geçirildi) veya “sahha” (yazılan kısım doğrudur) anlamındaki ibarelerden biri konur (a.g.e., s. 19, 21; ayrıca bk. MUKABELE KAYDI).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, “kr’e”, “sm’a”, “blg”, “shh” md.leri; *Tâcü'l-arûs*, “kr’e”, “sm’a”, “blg”, “shh” md.leri; Râmhürmüzî, *el-Muhaddişü'l-fâşil* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1391/1971, s. 163, 420; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmî’ li-ahlâkı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1412/1991, s. 292-305; Kâdî İyâz, *el-İlmâ* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1389/1970, s. 9, 10, 13-15; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Medine 1379/1959, neşreden giriş, s. 242-265, 347-352; G. Vajda, *Les certificats de lecture dans les manuscrits arabes*, Paris 1956, tür.yer.; Ahmed M. Nürseyf, *‘Inâyetü'l-muhaddişin bi-tevşîkû'l-merviyât*, Beyrut 1407/1987, s. 17-33, 43-45, 55-64, 72-77; Muvaffak Abdullah Abdülkâdir, *Tevşîku'n-nuşûş ve zabtühâ ‘inde'l-muhaddişin*, Mekke 1414/1993, s. 67-75, 272; Nihad M. Çetin, “Yazma Eserlerin Tanınması”, *İlim ve Sanat*, sy. 30, İstanbul 1991, s. 63-64 (Nihad M. Çetin’in İÜ Ed. Fak. Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda “İlmî Araştırmalarda Temel Bilgiler ve Usul” adı altında verdiği derslerde tutulan notlardan da istifade edilmiştir).

TEVFIK RÜŞTÜ TOPUZOĞLU

KİRÂN

(القران)

Aynı ihramla hem umrenin hem haccın ifa edildiği hac türü (bk. HAC).

KİRÂNÂT

(القرانات)

İki veya daha fazla gezegenin aynı burçta bulunması hali.

Arapça’da “yakınlaşma, yakınlık” anlamındaki **kırânın** çoğulu olan **kırânât**, en az iki gezegenin aynı burçta bir araya gelişini ifade eder. Birünî bu astroloji durumunu, “iki veya daha çok sayıdaki gezegenin bir burcun bir noktasında bir araya gelmesi” diye tanımlar ve astrologların **kırân** kelimesini “Satürn (Zuhal) ve Mars’ın (Merih) yalnız Yengeç (Seretan) burcunda bir araya gelmesi” mânasında kullandıklarını, bunun da her otuz yılda bir gerçekleştiğini söyler (*Kitâbü't-Tefhîm*, s. 150-151). Nasîrüddîn-i Tûsî, söz konusu olayda derece ve dakikadan söz ederek konuya daha fazla açıklık getirir ve bilimsellik kazandırır. Ona göre iki gezegenin bir burçta 1 derece ve 1 dakika uzaklıkta birbirine yaklaşmasına **kırân** ve **mukârane**, bu

durumun güneşle ay arasında olmasına **ictimâ** (kavuşum), güneşle beş gezegenden biri arasında olmasına da **ihtirâk** denilir (*Muhtasar*, s. 35). **Kırân** kelimesi tek başına kullanıldığında “Jüpiter’le (Müşteri) Satürn’ün aynı burçta bulunması” anlamına gelir ve bu duruma “kırân-ı ulviyyân” adı verilir.

Kitâbü't-Tefhîm’e göre Satürn ile Jüpiter’in buluşması yirmi yılda bir olur ve buna “küçük kırân” denir. İlk kırânın ardından ikincisi dokuz burç sonra gerçekleşir; meselâ ilki Koç (Hamel) burcunun başlangıcına rastlarsa ikincisi Yay (Kavis), üçüncüsü Aslan (Esed), dördüncüsü yine Koç burcuna rastlar ve aralarındaki fâsıla yirmi yıl sürer (s. 150-151). Bu müddet zarfında Satürn sekiz burçtan 2,5 derecelik fazla bir yol, yani 242,5 (30 × 8 + 2,5) derecelik bir yol kateder. 12 kırândan sonra bu 2,5 derecelik fazlalık 30 dereceye (bir burç miktarına) ulaşır ve bu sebeple on üçüncü kırân Boğa (Sevr) burcunda gerçekleşir. Böylece 20 × 12 = 240 yıllık bir kırân devri başlar ki buna “orta kırân” adı verilir. Kırânın tekrar Koç burcundan başlaması için 240 × 4 = 960 yıllık bir devrin tamamlanması gerekir; buna da “büyük kırân” denilir (s. 151).

Astrologlara ve yıldız falına inananlara göre kırânât yeryüzüyle ve insanlarla ilgili olup etkisini bilhassa uzun dönemli hadiseler üzerinde hissettirmektedir. Mars ile Satürn’ün aynı burçta birbirine yaklaşması mutsuzluk (kırân-ı nahseyn, nahs-i kırân), Venüs ile Jüpiter’in yaklaşması ise mutluluk (kırân-ı sa’deyn, sa’d-i kırân) işareti sayılır. Bu inanış, tarih boyunca yıldız falcılığının en önemli unsurlarından birini oluşturmuş, özellikle Doğu edebiyatlarında şairlerin sık sık başvurduğu bir motif haline gelmiştir. Öte yandan tek başına kullanıldığında kırân-ı sa’deyni ifade eden kırân kelimesinden “sâhibkırân” şeklinde hükümdarlara mahsus bir unvan yapılmıştır. Timur ile onun soyundan gelen Bâbürlü Sultanı Şah Cihan’ın resmen benimsedikleri bu unvanın Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve pek çok şair tarafından hemen her hükümdar için kullanılmış olması, bununla gerçekten doğumu kırân-ı sa’deyne rastlayan kişilerin kasdedildiğini, unvanın doğrudan “hayırlı, uğurlu” anlamını taşıdığını göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Birünî, *Kitâbü't-Tefhîm li-evâ’lî şinâ’ati’t-tencim*, Oxford 1923, s. 150-151; Nasîrüddîn-i Tûsî, *Muhtasar fi ilm et-Tencim ve Ma’rifet et-Takvîm: Risâle-i sî fasl* (trc. Ahmed-i Dâî, s. nşr. T.